

TABOIA REDONDA

SUPLEMENTO CULTURAL

COORDINA: JUAN SOTO.

Castelao, un artista para un pobo

Victorino Pérez Prieto

Castelao, símbolo da Galicia verdadeira e inmorrente, da Galicia viva que sente, vibra e loita na dor e na esperanza, é moito máis que un artista; non colle no molde establecido do artista que verte todo os seus esforzos na consecución dunha obra plástica. El mesmo se definiu primeiro como galego e logo como artista. Se algunha teima puidera definir a Castelao esta sería sen dúbida

Nesta súa loita pola redención de Galicia, en Castelao é indivisible a súa vida da súa obra, é indivisible o artista do político, o pintor e debuxante do escritor e orador. Ata tal punto que, como dixo Luis Seoane, "non tivo endexamais profesión determinada" (aunque tivo que gañalo pan como funcionario de estado e estudou Medicina por amor ó seu pai). A súa enerxía artística desplegóuse con total liberdade nos máis diversos campos, sempre fiel ó seu obxectivo humanizador.

A arte de Castelao

Varias notas definirían a arte de Castelao:

—Vida e obra fúndense intimamente. A obra plástica expresa a súa visión e a súa postura ante a vida. "A obra de Castelao é unha confesión das súas opinións con respecto a Galicia, os homes de Galicia, o Estado español e o mundo", di acertadamente Luis Seoane.

—O tema único da súa obra son os problemas da Galicia que ve, a interpretación que fai deles e como pode axudar a soluciónalos coa súa plástica. É ante todo un artista comprometido e social. Poucas veces o debuxo social e político acadou tanta forza de convicción e eficacia.

—Soupo interpretar a alma de Galicia, mais aló do aspecto externo. A súa meirande xenialidade plástica está en saber plasmar as características gráficas do galego. "Compre pintar en galego" —dica— pois "o arte galego non é facer cousas de asunto galego".

—A súa obra parece nacer fundamentalmente da indignación moral contra a inxusticia, en sintonía co sentir do pobo, un sentir a miúdo reprimido por medo a ser expresado. Desta maneira o seu lápiz amésase ás veces dramático e agresivo, mais sempre humanizado pola dozura e a comprensión, pola sensibilidade e o fino humorismo.

—Na súa obra a expresión plástica está subordinada a súa opción moral. Non porque non lle dea importancia á creación plástica, ou porque ignore as técnicas e movementos artísticos (que coñecía moi ben, como deixou escrito nos seus "Diarios de arte") senón porque sobordina o significado ó significado. "Castelao... pon especial empeño en que a súa obra sirva como medio de expresión para dicir o que él cre que debe dicir, dando mais valor ó significado da súa filosofía que o significado da súa expresión", di Díaz Pardo, Castelao non busca o lucemento persoal, senón o servizo ó pobo.

—Por iso, a súa obra plástica é realista, un realismo expresio-

nista, non por apuntarse a unha moda artística, nin por destacar, senón porque considera que desta maneira pode chegar máis ó pobo. "O seu linguaxe estaba limpo de regras que non fosen as do oficio, e soio da razón e do sentimento derivan os seus ideais", di Seoane. No intre en que estaba Galicia, Castelao coidaba que non quedaba sitio na arte para a fantasía e a arbitrariedade, senón so para o sentimento moral.

—É un arte obxectivo, sen lugar para os caprichos e divagacións, para recursos convencionais e vanas expresións folclóricas as que tan afeita estaba a arte galega ata daquela. So de pasada lle preocupan os problemas técnicos, tan so para facer máis eficaz a expresión do que quere comunicar.

—É unha arte total, que entremezcla maravillosamente a plástica e a literatura. Tan afeitos estamos a ver os debuxos de Castelao co seu pe, que non nos decatamos da invención xenial que significou, so con antecedentes noutro artista xenial, Goya, coa orixinalidade de que o seu texto facía referencia ós problemas socioeconómicos de cada día, a cousas cotiás.

—É unha obra que reflicte un labor artesano, realizado con seguridade e lentitude, ata acadar a sultura e sinxeleza; pero non resulta endexamais longa nin fatigosa. Volta expresar o seu desexo de ser asequible e útil.

—Mais concretamente, foi un gran caricaturista e un mestre da línea, sabendo sintetizar os rasgos con poucos trazos.

Os comezos

Castelao fíxose famoso nos seus anos de estudante santiagués, sobre todo polas súas caricaturas e os seus debuxos, aunque tamén tiña fama de esmorguista e ocurente. Pero a súa obra plástica comenza propiamente coas súas colaboracións en "Vida gallega", revista gráfica galega, en 1909; aunque xa o ano anterior expuxera unhas caricaturas no Salón de Humoristas de Madrid. Tamén ese ano participou nunha exposición de pintura galega, gañando a medalla de ouro, pero sobre a pintura de Castelao diremos máis adiante unhas palabras.

Logo veu "El barbero municipal", unha revista que publicou en Rianxo con outros amigos, para incordiarlle ós caciques, unha das teimas que non abandonaría nunca Castelao. Colabora logo en xornais e revistas de Madrid e Galicia como "El liberal", "El Sol", "El Noroeste", e sobre todo "Galicia", "El Faro de Vigo", e a revista "Nós" que foi director artístico.

"Nós" (1934)

En 1919 expón en Madrid, e logo por todo Galicia, unha serie de debuxos que consagrarán a Castelao como un mestre da caricatura e o debuxo e un artista xenial. Debuxos cargados de expresividade e denuncia social, marxista interpretación de Galicia e os galegos, especialmente da crase traballadora. Obra de ironía e dor, sátira mordaz e solidaria dos asoballados, ó mesmo tempo que berro de rebeldía contra a inxusticia. O lápiz e o pincel están ó servizo da verdade, convertíndose en arma subversiva e instrumento de rebelión: Labregos, mariñeiros, obreiros, a emigración, os caciques, a lingua... desfilan polas súas páxinas. E tamén os cegos, "os meus amigos", como os chamaba Castelao.

En 1922 comenza a publicar no xornal "Galicia" as "Cousas da vida", debuxos con texto que acadarian unha grande popularidade (logo serían recollidas en seis volumes e publicadas por Galaxia polos anos 60-70).

"Un ollo de vidro" foi pensado primeiro como anaco dunha conferencia sobre o humorismo, e logo publicado como un relato (1922). Pero ten uns debuxos que un crítico de arte calificou de "terribles", nos que Castelao acada "a cima do dramatismo plástico". Ollade senón o debuxo do enterrador.

"Cousas" (1926-1929) son tamén relatos curtos, pero neles, o debuxo ten tanta importancia como a literatura. Debuxos tamén de gran expresividade e ó mesmo tempo de gran ternura e delicadeza de trazado.

"Cincoenta homes por dez réas" (1931)

Unha das meirandes aportacións á caricatura. Maxistral interpretación de tipos humanos. "Abreviaturas, extractos, esencia, resúmenes", di Castelao no prólogo, unha das súas páxinas literarias máis logradas. Con poucas líneas sabe captar non so os aspectos externos, senón sobre todo o interior, a alma do caricaturizado.

Os "Albunes de guerra" (1937-1938)

Non poderei esquecer endexamais a impresión que causaron en min a primeira vez que os vin: "Atila en Galicia", "Galicia mártir", "Milicianos". Foi tan forte que, imposibilitado de conseguilos ou fotocopiálos, pois eran os anos en que Franco non nos deixaba ver cousas tan "perniciosas", copiei a lápiz moitos dos seus debuxos.

Trátase de tres álbums publicados no fragor da Guerra Civil (1937-1938), para min a cima da

"Non enterran cadáveres; enterran semente"

plástica de Castelao, superior ó álbum "Nós"; só comparables cos "Debuxos de negros" e algúns debuxos de cegos. De feito, trátase da obra máis universal de Castelao, citada ó lado de Picasso por comentaristas de arte, tida en París como precursora do "Realismo Socialista Soviético", que trunfou en Rusia polos anos 50, e editados en numerosos países de Europa, América e ata en China. Neles "está presente a dor de Galicia e de todos os pobos e homes a quen se trataba de envilecer, a crudeza da persecución e o asesinato na Galicia", escribe Seoane.

Os "Debuxos de negros". "Os meus compañeiros"

Son as derradeiras obras plásticas de Castelao, xunto con "Faunalia", acuarelas dunha Galicia soñada desde o desterro. "Debuxos de negros" é unha colección de debuxos feitos na Habana e New York; debuxos a tinta moi tralados e de gran

forza expresiva; son obra da simpatía de Castelao por todos os marxinados aló onde estén. Na mesma línea está a colección de debuxos de cegos que titulou "Os meus compañeiros", estos a lápiz; neles acada Castelao as cimas máis altas da ternura e a delicadeza.

Castelao pintor e ilustrador

Non é moi coñecido o aspecto pictórico de Castelao, e certamente non se prodigou moito nesta faceta, pouco desenrolada polo artista debido os problemas coa vista, que tivo xa de mozo, e a súa adicación máis periodística e popular. Non por elo deixamos de apreciar en Castelao un gran pintor e colorista, como o atestigua o feito de que gañou varias medallas en exposicións colectivas; unha pintura caracterizada pola forza do seu debuxo. No museo de Pontevedra poden verse algúns dos seus cadros, e tamén, non Museo de Arte Moderno de Madrid, outros están espallados por América.